

Rostliny - další informace a zajímavosti

15.5.2025 - | Městská část Praha 12

Propletené předitvo (nejen) rostlin

Kdekoli budeme chtít podporovat hmyz (a biodiverzitu obecně), tam je automaticky nutné zaměřit se i na rostliny. V koridoru je toto řešeno úpravami seče (zachování současného druhového bohatství a povzbuzení potenciálu, redukce plevelných a konkurenčně silných druhů), osemem (zkvalitnění ploch introdukcí nových druhů kvetoucích bylin) a bránění přílišnému zarůstání.

Tento text je zároveň i částečnou rekapitulací a demonstrací principů rozebraných na předchozích cedulích (a webu) naučné stezky - konektivity, heterogenity, kontinuity a nutnosti zajistit komplexní životní potřeby organismů.

Když méně je více

Luční porosty, zvláště pak ty kvalitnější, se dnes stávají silně nedostatkovým zbožím. To je ještě posíleno strádáním na úrovni populární pozornosti, která se většinou upírá k ochraně a podpoře stromů. I přes jejich nespornou důležitost je ale nutné si uvědomit, že žijeme v éře historicky dlouho nevídaného stupně zalesnění (klasické lesní a městské porosty a náletové dřeviny). A zbylé otevřené plochy (převážně travních či smíšených porostů) obvykle trpí mnohem větším stupněm ohrožení ze strany stavební činnosti (i vůči méně cenným plochám pokrytým za poslední řadu desetiletí pouze náletovými dřevinami, nezřídka vysoce agresivních a nepůvodních druhů). Ev. jsou často, místo ochrany a zkvalitnění, použity k dalšímu osázení dřevinami a prohloubení problému, byť v dobré víře. Krajina se tedy dále homogenizuje na úkor širší palety potřebných druhů biotopů. Diverzita klesá a vzniká "zelená poušť".

Historické a letecké snímky většinou hovoří odlišnou řečí, než populární představy a lidská paměť (nespolehlivá a mající tendenci idealizovat si minulost). Na snímcích výše můžeme vidět změny v porostu dřevin za pouhých několik desetiletí (přibližně 40 let) na sídlišti v jádru Modřan a u rybníku Kosiňák u Točné. Zdroj: Facebook osa vedení plynu a VN/biokoridor (mezi ul. Hasova a Imrychova)

"Halda", bývalá skládka, les Kamýk a mezilehlá oblast

Na snímcích výše jsou znázorněny změny ve vegetačním pokrytí samotné plochy koridoru a jeho okolí. Tyto srovnávací snímky dělí pouhá dvě desetiletí (2003 vs 2022). Otevřené/rozvolněné plochy rychle zarůstají převážně náletovými dřevinami (akát, slivoň myrobalán atp.) a probíhají změny ve složení travin směrem k jednolitým porostům agresivních druhů. Další srovnávací snímky jiných vybraných částí Prahy 12 lze nalézt na konci dokumentu.

Význam starých stromů

Pokud o stromu neuvažujeme jen z čistě funkčního a estetického hlediska, tak je opět lepší se zaměřit spíše na kvalitu než kvantitu. Pro biodiverzitu mají ohromný význam např. staré stromy. Jejich věkem a živly ošlehané kmeny a koruny s mnoha dutinami, odumírajícím dřevem a výslunnými částmi poskytují životní prostor nespočtu organismů. Kde je to jen možné, tam bychom měli nechat strom absolvovat celý jeho životní cyklus a staré exempláře chránit před předčasným zánikem. Jakékoli množství mladých stromů z nové výsadby (zvláště pokud se díky nevhodné výsadbě a péči nedožijí vysokého věku) či jednolitých ploch náletů není schopno tyto funkce nahradit. Důležité je to i pro udržení kontinuity - trvá mnoho desítek let, než nový strom doroste do patřičné formy a vázané

organismy mezitím bez příslušného stanoviště vymizí.

Ladovské vrby a mnohohlavé saně

Celý proces lze významně urychlit ořezem vhodných druhů stromů tzv. "na hlavu". Takto vzniklé zduřelé části dokáží vytvořit životní prostor, který by přirozeně vzniknul až v mnohem pozdější části života stromu. Spolu s pařezinou jsou hlavaté stromy součástí tzv. výmladkového hospodaření, dříve masově rozšířeného způsobu tradiční lidské činnosti využívající vysoké schopnosti regenerace určitých druhů dřevin, převážně listnatých. Získávalo se tak palivové dřevo, krmivo a materiál pro ruční výrobu (např. košíkářství).

Z dnešního pohledu se nám výmladkové hospodaření může zdát zvláštní či dokonce jako týrání stromů, ale kromě přínosu pro biodiverzitu dokáže i významně prodloužit život stromu (neustálým vrácením do mladší životní fáze, kdy šlo takto strom obhospodařovat bez problémů i stovky let). Radikální ořez může zachránit i městské stromy určené jinak k preventivní likvidaci z důvodů bezpečnosti.

Dobře obřezející a dříve často ořezávané druhy - vrby, habr obecný, jilm habrolistý a horský, olše lepkavá a šedá, lípa srdčitá a velkolistá, duby, topoly, javor babíka, jeřáb ptačí. Nevhodné jsou buky, břízy a všechny jehličnany.

Dubový polykormon

Pozůstatky pařezinového hospodaření na území Prahy 12 (viz. dubový polykormon v lesích nad Komořany na snímku výše) jsou nenápadnou upomínkou toho, že kromě rozlohy lesů byla často výrazně odlišná i jejich podoba. Na snímku vpravo nahoře jsou na hlavu ořezávané stromy v území luk a mokřadů Na Beránku.

Postrčení bývá nezbytné - vlastní zdroje vs import zvenčí

Když se navrátíme k samotným lučním plochám koridoru, tak ty bezesporu potřebují další povzbuzení druhové rozmanitosti, byť další stromy to, z výše uvedených důvodů, nebudou. Jak toho ale docílit? Samotná změna seče, případně jiné aktivita podporující upozaděné a dormantní druhy (např. probuzení půdní banky semen narušením půdy), je bezesporu účinným prostředkem. Ale zdaleka ne samospasným. Takto lze pracovat pouze s druhy rostlin, které jsou přítomny přímo na místě či v blízkém okolí. Tudíž je zde možnost přirozeného rozrůstání a přenosu pomocí větru nebo zvířat. S rostoucí vzdáleností od zdroje se rapidně snižují šance a prodlužuje potřebný čas.

Je třeba si uvědomit, že v dnešní fragmentované krajině bývá takový zdroj vzdálen od kilometrů po desítky kilometrů a za mnoha bariérami. Pravděpodobnost významnějšího druhového obohacení (zvláště preferovanými druhy rostlin) je tedy i v případě přípravy vhodných podmínek v dohledných časových horizontech velice malá. A je třeba další lidské intervence. Tou je použití vhodných osevních směsí s konkrétním mixem druhů rostlin, které bychom do oblasti rádi dostali (a tím i vytvořili další cenný zdroj pro šíření do okolí).

Pokud se podaří kýžené druhy rostlin do oblasti dostat, je třeba je tam ještě i udržet. Zvláště v současné době klimatických výkyvů a extrémů. Toho lze nejlépe docílit průběžným udržováním vhodných podmínek (správná a dobře časovaná seč, bránění zarůstání, přílišné neobohacování půdy) a výběrem pro oblast nejvhodnější směsi.

Oku lahodící, jinak se však nehodící

Scenérie na obrázku vpravo nebude mnohemu obyvateli (nejen) města asi neznámá. Co však může

překvapit je reálná efektivita takového řešení a směsi. Tyto typy ploch mají díky druhovému složení nejen velice omezený efekt např. pro hmyz, ale je též potřeba je každý rok kompletně obnovit (jinak po jednom roce vymizí vyšší desítky procent porostu a do dvou přestane, až na pár jednotlivých exemplářů, existovat a z plochy se stává obyčejný zarostlý trávník). Vhodné luční směsi možná nejsou tak vizuálně efektní a plné uchycení může trvat i několik let, ale jejich biologický přínos je mnohem hlubší a existence trvalejší.

Regionální osiva - když na původu opravdu záleží

I mnoho druhově odpovídajících směsí má svá úskalí. Dnes je díky globalizaci a propojení trhů často rozšířeno osivo jen z několika málo zdrojů (vč. zahraničních) a jeho původ se navíc jen obtížně rozlišuje. To má dopad jak na uchování genetické rozmanitosti (a tím při její homogenizaci např. i náchylnost vůči náhlým epidemiím škůdců a chorob), tak samotnou šanci uchycení rostlin na stanovišti. Ta je díky adaptaci na místní klima u regionálních osiv výrazně vyšší. V oblasti koridoru jsou, kde je to možné, použita osiva z Pražské regionální směsi s původem v PP V Hrobech a PP Hrnčířské louky.

S živinami jen střídme

Dobře hnojit a rostlinám se bude dařit? U květnatých lučních porostů je přebytek živin naopak přítěží a vyžadují spíše chudší půdy. Stanoviště bohatá na živiny vyhovují konkurenčně silným druhům a agresivním plevelům. Což se samozřejmě týká i běžných městských trávníků. Pokud chceme jejich vliv omezit a pomoci kvetoucím bylinám, tak by měla být pokosená biomasa z plochy odstraněna (a měli bychom se striktně vyvarovat mulčování). A pomůže i důsledné uklízení na živiny velice bohatých exkrementů po našich psích miláčcích.

Nejen květinou, ale i psím exkrementem ponechaným svému osudu občas uctíme potřeby třeba i takového motýla, ale lučnímu porostu opravdu nepomůžeme. Více květin a méně plevelů - mějme např. i toto jako dodatečnou motivaci.

Parazitě jako výkonní pomocníci

Život na této planetě je odrazem věčného "závodu ve zbrojení" a není ani černý, ani bílý. Svou specifickou cestu zvolily i parazitické rostliny (především dvouděložné rostliny z čeledi krtičníkovitých, zárazovitých, kokoticovitých, ochmetovitých, hnilákovitých či santálovitých), přičemž jejich jedinečné vlastnosti lze využít i cíleně pro management travních ploch a navýšení druhové bohatosti kvetoucích bylin. V ochranářství se takto používá především kokrhel luštinec (zároveň je i kvalitní nektarodárnou bylinou).

Jejich speciální orgány, zvané haustoria, se dokáží v oblasti kořenů připojit na cévní systém hostitelské rostliny a čerpat z něj vodu a živiny. Vzhledem k časté preferenci především jednoděložných trav vzniká jejich oslabením či úhynem prostor pro kvetoucí dvouděložné byliny. Parazitě jsou na hostiteli zcela závislí, zatímco poloparazitě si zachovávají schopnost fotosyntézy a částečného vlastního příjmu živin.

Co se týká zastoupení na území Prahy 12, tak zde lze najít přinejmenším následující zástupce parazitických a poloparazitických rostlin - kokrhel luštinec, kokrhel menší, černýš hajní a podbílek šupinatý.

Neokrádejme hmyz o čas

Nedat na první vizuální dojem neplatí jen u výběru osevních směsí, ale obecně i kvetoucích rostlin, jimiž chceme hmyzu doprávat. Květiny, jež plní naše parky, zahrady a balkóny jsou bezesporu

krásné...leč to je většinou zároveň i jejich fatální slabina. Byly totiž vyšlechtěny v první řadě pro vzhled, především květů. Stejně jako bourec morušový, který domestikací ztratil schopnost létat, tak i květy šlechtěných rostlin pozbyly nezřídka mnoho ze své funkčnosti jako zdroje potravy. Hmyz na nich nachází méně pylu a nektaru, případně se přes složité a pozměněné struktury květů k potravě nedostane vůbec. I takové květy hmyz navštěvuje, což možná potěší a ukonejší lidského majitele rostliny, ale falešně nalákaný hmyz tím pouze ztrácí čas a energii. A tím i důležitý kus své budoucnosti, jako v případě zaopatřování a množství potomstva.

Kromě těchto přešlechtěných kultivarů místních rostlin tvoří samostatnou kapitolu exotika. Tam je dalším problémem i absence dlouhodobé koexistence těchto druhů rostlin s místním hmyzem, který na ně není evolučně přizpůsoben. Zahradnictví a hobbymarkety dnes doslova přetékají zástupci obou skupin a není tak vůbec složité nechat hmyz i při dobré víře nevědomky hladovět.

Chci udělat věci správně, ale nevím jak - co s tím?

Nejlepší volbou pro hmyz jsou samozřejmě zdejší divoké rostliny. Co však dělat, když to pro mě, jako běžného pěstitele na vlastní zahrádce, předzahrádce či balkónu, který to chce mít hezké a úhledné, není vhodná volba? A když je složité se zorientovat ve vhodnosti kultivarů běžných rostlin v zahradnictví? Zde je pár tipů, ale předně - nic nemusí být dokonalé, každá snaha se počítá a hlavně mějte ze své činnosti radost.

Tip č.1 - Zkusme si vzpomenout, jaké rostliny pěstovaly na svých zahrádkách naše babičky a prababičky. Tedy ještě před dobou globalizace a barevné a druhové invaze v hobbymarketech.

Tip č.2 - Pozorujme svět kolem sebe a jaké rostliny nám líbivý hmyz často navštěvuje.

Tip č.3 - Bylinkový záhon aromatických rostlin nikdy nic nezkazí. Meduňka, dobromysl, máty, majoránka, mateřídouška, šalvěj, tymián, levandule, rozmarýna, pažitka, česneky a další budou vždy obsypány přinejmenším vděčnými včelami, čmeláky a motýly.

Na detailu vždy záleží

Na samotný závěr si na konkrétním příkladu udělejme menší rekapitulaci základních principů a problémů nastíněných v rámci naučné stezky. Příběh to nebude pozitivní, o to však názornější.

Jedním z nejceněnějších motýlích druhů na území Prahy a v blízkém okolí je bezesporu modrásek bahenní. V rámci Prahy 12 se historicky vyskytoval na vlhkých loukách v oblasti Cholupic, Na Beránku a údolí Zátíšského potoka. Ačkoli je stále oficiálně a ze setrvačnosti zmiňován přinejmenším na území luk Na Beránku, tak realita bude syrovější a na Praze 12 již s vysokou pravděpodobností vyhynul (možná již 10-15 let nazpět).

Jedná se o motýla se zajímavou životní strategií, která v určité fázi vyžaduje spolupráci mravenců (tzv. myrmekofilie). Jedinou živnou rostlinou je krvavec toten, ze kterého po nějaké době housenka spadne na zem a nechá se mravenci odnést do mraveniště (díky chemickým signálům je zaměněna za mravenčí larvu). Mravenci tuto motýlí "kukačku" svědomitě krmí (v horším případě a při nedostatku potravy sama požírá mravenčí larvy) až do zakuklení. Dospělec již není po vylíhnutí chráněn chemickými látkami a musí z mraveniště rychle uniknout.

Všechno nebo nic

Pro přítomnost a prosperitu m. bahenního jsou kritické tři náležitosti - přítomnost živné rostliny, přítomnost mravenců a časování seče (louka nesmí být na jaře posečena příliš pozdě, aby stihly dorůst rostliny krvavce totenu a na konci léta příliš brzy, aby housenky stačily spadnout na zem a být

odneseny do mravenišť). Ty musí být naplněny všechny zároveň (!) a kontinuálně každý rok. Nejsou naplněny - není modrásek.

Vpravo: Párek modrásků bahenních na své živné rostlině, krvavci totenu

I vymizelý modrásek se může teoreticky na lokalitu navrátit, ale vždy musí mít odkud a jak. V našem případě se však nejbližší známá osídlená lokalita nachází cca 5 km daleko kus za hranicemi Prahy. U motýla s "doletem" jen v řádu stovek metrů a bez vhodných lokalit pro "mezipřistání" v mezilehlém území, přes které by k nám v průběhu let a generací "doskákal", je to však vysoce nepravděpodobné. Co zmizí jednou tak patrně zmizí navždy (nebo alespoň dlouhá desetiletí).

Konektivitu území a limity přesunů organismů mezi vhodnými stanovišti je dobré si představit na principu letadla. Pokud nemá dolet na to dorazit ze startovní lokality (S) do cílové destinace (C), tak je třeba učinit jedno či více mezipřistání (M).

Co tedy z příkladu modráska bahenního plyne?

- 1) Organismy mohou mít komplexní nebo vysoce specifické životní potřeby, na které je třeba brát ohled. Na detailech záleží. Vždy.
- 2) Je relativně jednoduché něco ztratit, ale velice složité (často až nemožné) to, v dnešní krajině bez dostatečné vzájemné konektivity roztroušených a oslabených populací organismů, získat zpět.
- 3) Jakkoli zvelebené nové či současné stanoviště výrazně ztrácí na efektivitě a potenciálu, pokud není zapojeno do sítě. Bez napojení (liniového či nášlapných kamenů) je to jen izolovaný ostrov v oceánu bariér.
- 4) Je třeba mapovat a udržovat si povědomí o rozložení biotopů a jednotlivých druhů organismů v prostoru. Jen tak lze efektivně plánovat, chránit organismy kde to má význam, efekt a potenciál a vyvarovat se "střílení naslepo".

Praha 12 - další příklady zarůstání (stav 2003 vs 2022)

Komořanské a modřanské tůně/soutok Vltavy a Berounky

Nouzov, Čihadlo, Točná (ul. U Čihadel a Pod Březinou)

Cholupice (ul. U Nové louky, Mokřadní, K Dýmači)

Na Beránku / Komořany

Nové Dvory, jalový Dvůr, IKEM, plochy při ul. Novodvorská

oblast u Pražského okruhu / napojení ul. Branišovská na Komořanskou

plochy u Vltavy mezi zdymadlem /elektrárnou a Rosmarinou

plochy u Vltavy na úrovni přívozu/bývalý cukrovaru

Komořany, lesní školka a louka / plocha na konci ul. Do Koutů

Oblast ul. Jordana Jovkova, Nikoly Vapcarova

Autor fotografií: Daniel Bílek (není-li uvedeno jinak)

https://www.praha12.cz/vismo/dokumenty2.asp?id=111453&id_org=80112